

COVID-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE ENGELS'İ YENİDEN OKUMAK

Necati Çıtak

Doç. Dr., Göğüs Cerrahisi Uzmanı

Dr. Suat Seren Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İzmir

necati.citak@saglik.gov.tr

ÖZET

COVID-19 pandemisi küresel ölçekte tüm ülkelere neredeyse eşit dağılım gösterirken ülkeler içindeki sonuçları sınıfsal farklılıklar göstermektedir. Toplumsal eşitsizlik ile COVID-19 ve COVID-19 ile ilişkili ölümler arasında güçlü pozitif bir korelasyon görülmektedir.

Bu yazıda COVID-19 ve bununla ilişkili ölümlerin demografik ve sınıfsal faktörlere bağımlılığının toplumsal eşitsizliklerle ilgili yayımlanmış çalışmalarla birlikte irdelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca sınıflı toplumlarda yıllardır süregelen, Engels'in tariflediği, toplumsal cinayet kavramı konusundaki yükselen tartışma özellikle COVID-19 salgını bağlamında ele alınacaktır. Pandemi, Friedrich Engels'in özellikle *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* kitabı olmak üzere diğer metinleri ile birlikte yeniden gözden geçirilecektir.

Engels'in yeniden okuması şeklinde düzenlenen bu yazının sonucuna göre; COVID-19'un nedeni ve sonuçlarının en önemli sebebi sınıflı toplum ve kapitalist üretim tarzıdır. Bu nedenle COVID-19 salgınına karşı mücadele sınıfsız toplum için ortaklaşa verilen mücadeleden ayrılmamalı, kapitalizmin neden olduğu eşitsizliklerin giderilmesi çabasıyla birlikte ele alınmalı ve üretim araçlarının özel mülkiyetine son vermeyi öngören bir perspektife bağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Toplumsal Eşitsizlik, Toplum-sal Cinayet, Engels, Sınıflı Toplum.

REREADING ENGELS IN THE PERIOD OF THE COVID-19 PANDEMIC

ABSTRACT

Although COVID-19 pandemic is distributed almost equally to all countries on a global scale, its results within countries show class differences. There were a strong positive correlation between the social inequalities and COVID-19, and correlation between the social inequalities and COVID-19 related deaths.

In the present article, our aim was to investigate the dependence of COVID-19 and its related-deaths on demographic and class factors with the published studies about social inequalities. In addition, the rising debate on the concept of social murder described by Engels, which has been going on for years in class societies, will be discussed especially in the context of the COVID-19 epidemic. The Pandemic will be reviewed together with other texts by Friedrich Engels, in particular the book of *The Condition of the Working Class in England*.

According to the result of this article, which was arranged as a re-reading of Engels; The most important reason for the cause and consequences of COVID-19 is the class society and the capitalist mode of production. For this reason, the fight against the COVID-19 epidemic should not be separated from the collective struggle for a classless society, it should be considered together with the effort to eliminate the inequalities caused by capitalism, and should be tied to a perspective that envisages ending the private ownership of the means of production.

Keywords: COVID-19, Social Inequality, Social Murder, Engels, Class-Based Society.

GİRİŞ

Bu yazıda Engels'in toplumsal cinayet söyleminden yola çıkarak onun tam 177 yıl önce 1845 yılında *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* kitabında yazdıkları ile pandemi-de izlenen / izlenmeyen politikalar ve işçi sınıfının pandemi döneminde yaşadıklarının benzer olup olmadığına odaklanılacaktır (Engels, 1997). Sınıflı toplumlarda yıllardır süregelen toplumsal cinayet konusundaki yükselen tartışmayı özellikle COVID-19 salgını bağlamında ele alan bu makale, ayrıca pandeminin sınıfsallığını

Friedrich Engels'in diğer metinleri ile birlikte yeniden gözden geçirecektir¹. Bu yazı, egemen sınıfın tüm imkanlarını kullanarak maskeleyemeye çalıştığı bir toplumsal cinayet olarak pandemiye derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır ve yazının kurgusu Engels'in metinlerinde yazdıkları ile ilişkilendirilerek oluşturulmuştur.

¹ Yazının içinde Friedrich Engels'in eserlerinden yapılan alıntılar *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* (Sol Yayınları Birinci Baskı Çeviri: Yurdakul Fincancı), *Anti-Dühring* (Eriş Yayınları Üçüncü Baskı Çeviri: Kenan Somer), *Konut Sorunu* (Yordam Kitap Birinci Baskı Çeviri: Erkin Özalp) kitaplarından yapılmıştır.

TOPLUMSAL CİNAYET

Friedrich Engels *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu* adlı eserinde bugüne kadar geçerliliğini koruyan toplumsal cinayet kavramını şöyle ifade eder;

Burjuvazi bu olaylarda gerçeği konuşmaya cesaret edemez, çünkü kendini suçlamış olur... İngiliz emekçiler buna “toplumsal cinayet” diyorlar ve tüm toplumumuzu bu suçu sürgit işlemekle suçluyorlar.... Toplum binlerce insanı yaşamın gereklerinden yoksun bıraktığı, içinde yaşayamayacakları konumlara soktuğu -kaçınılmaz sonuç olan hastalık ve ölüm gelinceye dek o koşullarda kalmaya yasanın güçlü eliyle zorladığı- bu binlerce mağdurun yokolacağını bildiği ve gene de bu koşulların sürmesine izin verdiği zaman, toplumun o yaptığı, bir bireyin yaptığı gibi ve aynı kesinlikle cinayettir; örtülü, kasıtlı cinayettir; hiç kimsenin kendisini savunamadığı bir cinayettir; kimse katili görmediği için, mağdurun hastalık ve ölümü doğal görüldüğü için cinayet gibi olmayan cinayettir; çünkü suç bir şeyi yapmaktan çok yapmamanın sonucudur (Engels, 1997: 153)².

Bu pasaj bize başlayacağımız noktayı sağlıyor. Pandemi döneminde sorumlu bir bütün olarak kapitalist toplum Engels’in tariflediği şekilde emekçilerin hastalanacağını bilmesine rağmen bu koşulların sürmesine izin vermiş ve kaçınılmaz sonuç olan hastalık ve ölüm gelinceye dek o koşullarda kalmaya elindeki güçle zorlamıştır. Buna küresel ve ulusal binlerce örnek verilebilir. İlk akla gelenler, Gaziantep’te COVID-19 olduğu halde çalışmaya zorlanan işçinin üç aile üyesinin hastalanarak yaşamını yitirmesi³, bir işçinin Sosyal Güvenlik Kurumu’nun alınan raporların ilk iki gününü ücret olarak karşılamaması ve patronun da bu iki günü ödememesi nedeniyle, hasta olduğunu anlamasına rağmen, test yaptırmak istememesi ve sonrasında COVID-19 nedeniyle hayatını kaybetmesi⁴, fabrikalarda zorla kapalı devre çalışma sistemine geçilmesi⁵ ve pandemi nedeniyle uygulanan sokağa çıkma yasaklarında işçilerin çalışmaya devam ettirilmesi⁶. Bu haberler ile Engels’in sözlerini birlikte okuduğumuzda kapitalistlerin COVID-19 yoluyla toplumsal cinayetten suçlu olduklarını söylememize engel bir durum yoktur.

Bu haberlerin bize anlattığı bir diğer durum bölüşüm farklılıkları ile oluşan günümüz sınıflı toplumdur. En-

gels’in *Anti-Dühring* adlı eserinde belirttiği gibi bölüşümdeki farklılıklarla birlikte sınıf farklılıkları ortaya çıkmış ve toplum, ayrıcalıklılar ile mülksüzler, sömürücüler ile sömürülenler şeklinde iki sınıfa bölünmüştür (Engels, 2003). Bu bölünme bugüne kadar sürececek şekilde egemen sınıfın yaşama ve egemenlik koşullarının sömürülen sınıfa karşı zorla sürdürülmesi gibi bir amaca hizmet etmiştir (Engels, 2003: 173)⁷. Karını maksimize etmek isteyen egemen sınıf ve toplumun sınıflara bölünmüş olması toplumsal eşitsizliklere neden olmuş ve salgının hem nedeni hem de sonuçlarına etki eden en önemli faktörü oluşturmuştur (Çıtak, 2021a). Kapitalist üretim tarzının hüküm sürdüğü tüm coğrafyaların ortak noktası toplumsal eşitsizlik olduğu için de neredeyse tüm coğrafyalarda milyonlarca emekçi erken yaşta önlenebilir bir hastalığa ve doğal olmayan bir ölüme sürüklenmiştir⁸. İşte bu nedenle pandemide yaşanan ölümlere toplumsal cinayet dememizde mahsur yoktur (Sedim, 2020; Abbasi, 2021).

Bu suçlamayı kanıtlayacak en az altı gerçek vardır (Sedim, 2020; Çıtak 2020; Çıtak, 2021b). Birincisi, kapitalist üretim tarzı ile sınıfsal olarak tabakalanmış şehirlerin ‘dibinde’ ölü ve ölmekte olan bedenler daha çoktur. İkincisi, işçi sınıfı ölüm ve hastalık oranlarının yüksek oranlarını açıklayacak kapitalist üretim tarzının yasaları⁹ ve sağlıksız özellikleri, emekçilerin aşırı kalabalık konutlarda yaşama ve emekçi evlerinin kötü barınma şeklindeki zararlı yönleri gibi gerçek mekanizmalar vardır (Engels, 1997: 159)¹⁰. Hastalıkların üreme yerleri, kapitalist üretim tarzının işçilerimizi her gece hapsettiği en rezil oyuklar ve delikler, ortadan kaldırılmamış; bunlar, sadece, başka yerlere kaydırılmıştır. İlk yerlerinde bunları üretmiş olan aynı iktisadi zorunluluk, ikincisinde de bunları üretiyor¹¹. Üçüncüsü, önceden beri devam eden düşük gelir ve dengesiz gelir durumu hastalıklara karşı en iyi önleyici yöntemler olan iyi beslenmenin, yeterli hijyenin, iyi ruhsal duruma sahip olmanın, yeterli dinlenebilmenin önündeki en önemli engellerdir (Engels, 1997: 159)¹². Dördüncüsü,

7 *Anti-Dühring*, Eriş Yayınları Friedrich Engels Syf: 171

8 Marks ve Engels’in tariflediği proleter/işçi sınıfını COVID-19 ile ilgili yazılarda bazı yazarlar, evden çalışabilen emekçilerin de olması nedeniyle, ayrıştırma yoluna gitmişlerdir. Hatta bu yazının içinde de buna benzer kanıtlar görülebilir. Tüketim alışkanlıkları ile kendini işçi sınıfına ait hissetmeyen ama mülkiyet ilişkileri açısından işçi sınıfının aslı bir parçası olan beyaz yakalıları veya sıklıkla “orta sınıf” şeklinde betimlenen evden çalışmaya geçenler de işçi sınıfı olarak kabul edilmelidir ve bu yazı boyunca böyle tariflenmiştir.

9 “Kapitalist üretim tarzının doğasını, bu üretim tarzında en basit temizlik ve sağlık önlemlerinin alınmasını sağlamak için devletin çıkardığı zorlayıcı yasalara dayanılması zorunluluğundan daha iyi ne ortaya koyabilirdi?” *Kapital. Ekonomi Politikinin Eleştirisi. I. Cilt Sermayenin Üretim Süreci*. Yordam Kitap, Karl Marx. Syf: 460

10 “İnsan, emekçi halkın hangi koşullarda yaşadığını anımsadığı zaman, evlerinin ne kadar kalabalık olduğunu, her köşenin, her kovuğun insan sürüleriyle nasıl dolup taşıdığını, hastayla sağlamların nasıl aynı odada, aynı yataktaki yattığını düşündüğü zaman, humma gibi bulaşıcı bir hastalığın nasıl olup da daha çok yayılmadığına hayret ediyor.” *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels Syf: 159

11 *Konut Sorunu*, Yordam Kitap Friedrich Engels Syf: 101-102

12 Dr. Alison, salgını daha önce alıntılanan raporuna göre, doğrudan yoksulların sefil koşullarına ve yoksunluğa bağlıyor; yoksunluğun ve yaşamsal gereklerin yeterince doyurulamayışının *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels Syf: 159.

2 *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları, Friedrich Engels Syf: 153. İtaliye bölümler bu makalenin yazarına aittir

3 <https://www.evrensel.net/haber/421018/bir-ailevi-mezara-goturen-it-tifak-calismaya-zorlandi-virus-kapti-ailesini-kaybetti> Son erişim tarihi: 01.02.2022

4 <https://haber.sol.org.tr/yazar/siz-hic-iki-gunluk-ucretim-kesilmesin-diye-oldunuz-mu-19599> Son erişim tarihi: 01.02.2022

5 <https://haber.sol.org.tr/yazar/covid-19-cetesi-fabrikada-isbasinda-10868> Son erişim tarihi: 01.02.2022

6 <https://haber.sol.org.tr/yazar/sokaga-cikma-yasagi-iscilere-yasaklaninca-2456> Son erişim tarihi: 01.02.2022

işçi sınıfının neredeyse tamamı evden çalışmaya uygun bir alanda çalışmamaktadır. Beşincisi, evde kalamayan emekçiler için kasıtlı veya en azından ağır ihmal içeren yasalar ve genelgeler çıkarılmıştır. Altıncısı, işçi sınıfının hastalıkların daha ileri bir aşamasında sağlık hizmetlerine başvurabildiği ve bunun da daha kötü sağlık sonuçlarına yol açtığı aşikârdır (Engels, 1997: 162)¹³. Bu koşullar altında yaşayan ve en gerekli geçim araçlarını bile zorlukla elde edebilen işçi sınıfın sağlıklı olması, daha az hastalanması ve uzun yaşaması nasıl olanaklı olsun? Aşırı ölüm oranından, sonu gelmez salgınlardan, çalışan nüfusun bedeninde artan ölçüde bir bozulmadan başka ne beklenebilir? (Engels, 1997: 156)¹⁴.

İNGİLTERE'DE PANDEMİDE SINIFSA EŞİTSİZLİK VE TOPLUMSAL CİNAYET

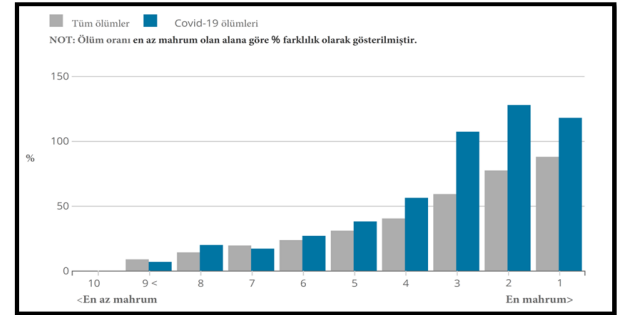
Bu gerçeklerin bilimsel kanıtlarına Engels'e ithafen İngiltere'den başlamak daha doğru olacaktır. Gördüklerimiz Engels'in yazdıklarının üzerinden neredeyse iki asır geçmiş olmasına rağmen emekçiler için hiçbir şeyin değişmediği yönündedir (Engels, 2020: 58)¹⁵ ve emek gücünün hayatının ne kadar süreceği sermayenin umurunda bile değildir (Marx ve Engels, 2014: 259)¹⁶.

Birleşik Krallık'ta yapılan bir çalışmada son 10 yılda sınıfsal eşitsizliğin yaşam beklentisine yaklaşık altı hafifletme stratejisi uygulanmayan COVID-19 pandemisi kadar olumsuz etkisi olduğu saptanmıştır (hafifletme stratejisi uygulanmayan COVID-19'un yaşam beklentisine etkisi -5,9 yıl, eşitsizliğin yaşam beklentisine etkisi -3,5 yıl) (Tablo 1). Eşitsizlikle ilgili yaşa standardize edilmiş her 100 bin kişide ölüm oranının ise hafifletme stratejisi uygulanan COVID-19 pandemisindeki yaşa standardize edilmiş her 100 bin kişideki ölüm oranından 8 kat fazla olduğu tahmin edilmektedir (sırasıyla, 253 kişiye karşılık 35 kişi). Buradan; COVID-19 pandeminden önce, son 10 yıldır, Birleşik Krallık'ta aslında altı ile sekiz COVID-19 pandemisine denk düşen sınıfsal eşitsizlik yaşandığı anlaşılmaktadır (McCartney, 2020).

Tablo 1. COVID-19 ve eşitsizlik ilişkili ölüm indekslerinin karşılaştırması (McCartney, 2020).

Ölüm indeksleri	Birleşik Krallık
Tam ölüm sayısı	
COVID-19 (hafifletme olmadan)	523.016
COVID-19 (hafifletme ile)	20.510
Eşitsizlik ile ilişkili	147.346
Yaşa standardize edilmiş ölüm (her 100 bin kişide)	
COVID-19 (hafifletme olmadan)	903
COVID-19 (hafifletme ile)	35
Eşitsizlik ile ilişkili	253
Yaşam beklentisine etkisi (yıl)	
COVID-19 (hafifletme olmadan)	-5,96
COVID-19 (hafifletme ile)	-0,33
Eşitsizlik ile ilişkili	-3,51

İngiltere'de pandeminin ilk yılında ölen 300 bin kişi incelendiğinde hem COVID-19 nedeni hem de diğer nedenlerle ölümlerin en az yoksun olan bölgede yaşayanlara göre en yoksun olan bölgede yaşayanlar arasında %90 ile %110 oranında fazla olduğu görülmüştür (ONS, 2020) (Şekil 1).

Şekil 1. Covid-19'a bağlı ölümlerin bölgeler arası yoksunluğa göre farkı, İngiltere (ONS, 2020)

İki asır öncesinin İngiltere'sinde de bölgeler arası eşitsizlik benzerdi. Engels'in aktardığına göre tifüs salgınına yakalananların çoğu kırsaldaki emekçilerdi, çok şiddetli bir yoksulluk çekmişlerdi ve bu insanlar hastaneye getirildiklerinde öylesine zayıf düşmüşlerdi ki, tedavileri için alışılmadık miktarlarda şarap, konyak ve amonyakla öteki canlandırıcı özlerden yapılmış ilaçlar gerekmişti. Buna rağmen beş kişiden biri ölmüştü. Emekçi sınıfların daha az yaşadığı kentlerde ise salgın daha az yayılmakta ve can almaktaydı (Engels, 1997:157 ve158)¹⁷(18). Yine

13 "İşçi sınıfı için bir başka maddi kötülük, hasta oldukları zaman yetkin doktorlara görünmeleri olanaksızlığıdır.....O nedenle hastalanınca ya hiçbir şey yapmıyorlar, ya da ucuz sahte doktorlara gidiyorlar, kocakarı ilacı kullanıyorlar; o da yarardan çok zarar veriyor." *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels Syf: 162

14 *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels Syf: 156

15 "Kapitalist toplum düzeni, tedavi gerektiren kusurları tekrar tekrar öylesine bir kaçınılmazlıkla üretiyor ki, İngiltere'de tedavi neredeyse bir adım bile ilerlemedi." *Konut Sorunu*, Yordam Kitap Friedrich Engels Syf:58

16 "Emek gücünün hayatının ne kadar süreceği sermayenin umurunda bile değildir. Onu ilgilendiren biricik şey bir günde harekete geçirilebilecek azami emek gücüdür. Sermaye, bunu elde etme hedefine, emek gücünün yaşam süresini kısaltarak varır; tıpkı, aç gözlü bir çiftçinin daha fazla ürün almak için toprağın verimliliğini sömürmesi örneğinde olduğu gibi." *Kapital. Ekonomi Politikin Eleştirisi. I. Cilt Sermayenin Üretim Süreci*. Yordam Kitap, Karl Marx. Syf: 259-260

17 "Hastaların çoğu kırsal yörelerden gelmiş emekçilerdi; göç sırasında çok şiddetli bir yoksulluk çekmişlerdi; gelişlerinden sonra da aç ve yarı çıplak, sokaklarda yatmışlardı; böylece hummaya yakalandılar. Bu insanlar hastaneye getirildiklerinde öylesine zayıf düşmüşlerdi ki, tedavileri için alışılmadık miktarlarda şarap, konyak ve amonyakla öteki canlandırıcı özlerden yapılmış ilaçlar gerekmişti; hastaların yüzde 16,5'i öldü. Bu habis hummaya Manchester'da raslanıyor; Old Town'da, Ancoats'da, Küçük İrlanda'da, vb. kökü asla tümüyle kazınmıyor; ama Londra'da, İngiliz kentlerinde genellikle olduğu gibi, beklendiğinden daha az yaygın oluyor." *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels, Syf:157.

18 "Salgın, nüfusun orta ve üst sınıflarına bulaşmadı; gene de iki ay içindeki hummaya yakalananların sayısı, geçmiş on iki yıldakinden fazlaydı."

Engels'in Dr. Alison'ın "İskoçya'da Yoksulların Çekip Çevrilmesi" başlıklı makalesinden alıntıladığına göre Cork'da salgın hastalıklar hastanesine 1817-1818'de nüfusun yedide biri, Limerick'de aynı sürede dörtte biri başvururken neredeyse tümü işçi sınıfından oluşan Waterford'un en kötü mahallesinde bir seferinde salgın nedeni hastaneye başvuran hasta sayısı tüm nüfusun yüzde 95'i oranındadır (Engels, 1997: 158)^[19].

İki asır önce ve günümüzde en yoksun bölgede yaşayanların işçi sınıfı olduğu ortadadır. Çünkü kentsel peyzajı yeniden şekillendirmek için kâr odaklı işletmelerin politikaları ile işçi sınıfı şehrin merkezinin dışına doğru çıkarılmıştır. Büyük modern şehirlerin genişlemesi sırasında, özellikle de merkezi alanlardaki toprağa yapay bir ekonomik artan değer verilmiş ve bunun sonucunda bu alanlarda sınıfsal bir değişim olmuştur (Engels, 2020: 29).^[20] Sonuç, işçilerin kent merkezinden çevresine itilmesi, işçi konutlarının ve genel olarak küçük konutların sayıca azalması ve pahalılaşması ve çoğu zaman hiç bulunamaması olmuştur (Engels, 2020: 30)^[21].

Şehrin dışında yaşamak zorunda kalan işçi sınıfı daha fazla ve daha uzun süre toplu taşıma kullandığı için hastalık riskinin daha da artacağı bilinmektedir. İngiltere Ulusal İstatistik Ofisi'nin 2021'de yaptığı bir çalışma bunu desteklemektedir. Bu çalışmada Birleşik Krallık'ta iş yeri konumuna, işe seyahat tipine ve işyerinde fiziksel olarak mesafe sağlayabilme yeteneğine göre COVID-19 için pozitif olma olasılığı incelenmiştir (ONS, 2021). Bu araştırmaya göre iş yerinin konumu, işe seyahat şekli ve iş yerinde fiziksel olarak mesafe sağlayabilme becerisinin tümü, COVID-19 için pozitif olma olasılığı ve sınıfsal eşitsizlik ile ilişkilidir. İşe gitmek zorunda kalanların, seyahat şekline bakılmaksızın, evden çalışanlara göre COVID-19 için pozitif olma olasılığı daha yüksek saptanmıştır (en yüksek 2,9 kat). İş yerinde fiziksel mesafeyi sürdürmenin çok zor olduğunu bildirenlerin işyerinde fiziksel mesafeyi korumanın kolay olduğunu söyleyenlere göre COVID-19'a yakalanma olasılığının her zaman daha yüksek olduğu saptanmıştır (en yüksek 2,6 kat).

Görüldüğü gibi tüm çalışanlar aynı risklerle karşı karşıya değildir. İş gücünü daha yüksek oranlarda satabilen ve daha fazla özerkliğe sahip işlerde çalışabilen emekçiler, evden çalışarak COVID-19 risklerini azaltmış gibi görünmektedirler. Her ne kadar bu emekçiler COVID-19'a yakalanmama özgürlüğüne sahip gibi görünseler de, COVID-19'a karşı, sömürdüğü "ast"larının bölünmüş emeği ile yaşayan şirketlerin patronlarından daha savunmasızdırlar (Engels, 1997: 113)^[22].

İngiltere'deki 17 milyon yetişkini pandemide geçen bir yıllık periyotta inceleyen bir başka çalışmada, ilk pandemi dalgasında COVID-19'a yakalanma (en az 1,4 kat), COVID-19 nedeni hastaneye (en az 1,4 kat) ve yoğun bakıma yatış (en az 2,1 kat), COVID-19 nedeni ölüm (en az 1,2 kat) beyazlara göre diğer tüm gruplarda, ek hastalıklar, yaş, cinsiyet farklılıkları eşitlendikten sonra bile, daha yüksek oranda olmuştur. İkinci dalgada ise COVID-19'a yakalanma açısından beyazlar dahil tüm gruplar arasında neredeyse fark kalmaz iken COVID-19 nedeni hastaneye (en az 1,2 kat) ve yoğun bakıma yatış (en az 1,7 kat) ve COVID-19 nedeni ölüm (en az 1,1 kat) açısından beyazlara göre diğer tüm etnik grupların, ek hastalıklar, yaş, cinsiyet farklılıkları eşitlendikten sonra bile, daha yüksek riske sahip oldukları görülmüştür (Mathur ve ark., 2021). Yani zamanla hastalık oranları eşitlene bile hastalık nedeni hastaneye yatış, hastalığın şiddeti ve hastalık nedeni ölümler ırk ve etnik farklılık göstermeye devam etmiştir.

Yapılan çalışmalar ve yayımlanan raporlar sınıfsal eşitsizliği görmezden gelerek bu durumu ırk durumu/etnik durum veya göçmenlik ile örtmeye çalışsa da asıl sorun sınıfsal eşitsizliktir. Öte yandan sınıf hiyerarşisinin, ırk/etnik hiyerarşi ile iç içe geçtiğini söylememizde de mahsur yoktur. Tüm emekçiler hep birlikte sömürülürken hem ekonomik sömürü hem de dışlanma sıklıkla beyaz olmayanların çalışma ve yaşam koşullarını daha da kötüleştirmiştir. Beyaz emek, diğer sınıflarının ekonomik ve toplumsal dışlanmasından yararlanmış ve hatta kimi yerlerde bu "renk" sınırını / çizgisini korumak ve güçlendirmek için örgütlenmiştir. Ancak, unuttukları şudur ki bundan asıl fayda sağlayanlar patronlardır. Renk sınırı/çizgisi sınıf mücadelesini engellemiş ve bu nedenle uzun vadede esasen herkes için yaşam ve çalışma koşullarında bozulmaya yardımcı olmuştur. Sonuçta hastalanan ve ölen etnik ve ırksal farklılıklara bakılmaksızın emekçi sınıflar olmuştur.

Görüldüğü gibi koşulları hafifletilmiş çalışma kampları^[23] olan çalışma koşulları işçi sınıfını virüse maruz bırakmakta, kötü koşullar altında yaşayan ve en gerekli geçim araçlarını bile kıt kanaat elde edebilen bu sınıf daha çok hasta olmakta ve daha çok ölmektedir. Bu Engels'in 177 yıl önce anlattığı havayı lif tozlarının sardığı pamuklu ve keten iplik eğirme fabrikalarında emekçilerin kirli havaya maruz bırakılıp erken yaşta akciğer hastalıkları ve sonunda had safhada veremle son bulan hayat hikâyelerinden hiç de farksız değildir (Engels, 1997: 229)^[24]. *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Duru-*

¹⁹ İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, Sol Yayınları Friedrich Engels, Syf:158

¹⁹ İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, Sol Yayınları Friedrich Engels, Syf:158

²⁰ Konut sorunu, Yordam Kitap Friedrich Engels, Syf: 29

²¹ Konut sorunu, Yordam Kitap Friedrich Engels, Syf: 30

²² "Bugünün işçisi, sanki özgürmüş gibi görünür; çünkü, o bir kez ilk ve son olarak satılmaz, gündelik, haftalık, yıllık olarak parça parça satılır; özgürmüş gibi görünür, çünkü onu, sahibi bir başkasına satmaz; bunun yerine belli bir kişinin kölesi olmadığı, tüm mülksahibi sınıfın kölesi olduğu için, kendisi, kendini satmaya zorlanır. Onun açısından, işin özünde bir şey de-

ğişmez; eğer bu özgürlük benzeri görünüm, bir yandan ona ister-istemez bir miktar gerçek özgürlük veriyorsa, öte yandan, hiç kimsenin onu besleme güvencesi vermemesi gibi bir eksikliği de beraberinde getirir; burjuvazi onun çalıştırılmasında, onun varlığında bir çıkar görmez olursa, efendisinin, burjuvazinin herhangi bir an onu reddetmesi ve aklıktan ölmeye terkmesi tehlikesi içindedir" *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels, Syf:113

²³ "Fourier, fabrikalar için "koşulları hafifletilmiş çalışma kampları" derken haksız mı?" *Kapital. Ekonomi Politikin Eleştirisi. I. Cilt Sermayenin Üretim Süreci*. Yordam Kitap.,Karl Marx. Syf: 408

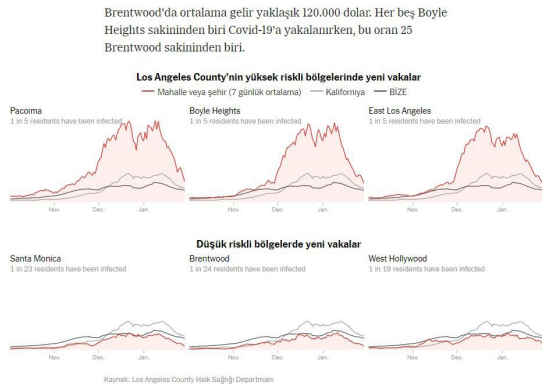
²⁴ "Pamuklu ve keten iplik eğirme fabrikalarının birçok odasında, havayı lif

mu kitabında geçen şu bölümün günümüzde değiştiğini kim iddia edebilir; “Komisyon üyesi tarafından dinlenen tüm tıp adamları, sağlığı çökertmek ve erken bir ölümün yolunu hazırlamak için bundan daha başka tür yaşam biçimi icat edilemeyeceği konusunda görüş birliğindedir” (Engels, 1997: 282)²⁵. Kesin olan bir şey vardır ki modern burjuvalarımızdan daha büyük urlarla daha önce hiç karşılaşmamıştır (Engels, 2020: 39)²⁶.

İNGİLTERE DIŞINDAKİ SINIFLI TOPLUMLARDA EMEKÇİ SINIFLARIN DURUMU; TOPLUMSAL SAVAŞ

Engels’in çalışmaları geçerliliğini korunmaktadır. Ancak bu sadece tarihsel bir tesadüf değildir. Tarihsel bir tesadüf olmadığını diğer sınıflı toplumlarda da aynı durumun olmasından anlayabiliriz.

Derinlere kök salmış eşitsizlik, Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Kaliforniya eyaletine bağlı en kalabalık ilçesi olan Los Angeles County’de COVID-19’un emekçiler arasında ezici bir şekilde yayılmasının hem semptomu hem de kritik bir nedeni olmuştur. İlçe verilerine göre Latin kökenli insanların yaşadığı Pacoima mahallesinde ve Latin yerleşim bölgesi olan Boyle Heights’ta, ki bu mahalleler düşük gelir grubundaki emekçilerin yaşadığı yerlerdir, COVID-19 her beş kişiden birinde görülürken daha zengin olan Santa Monica’da ve Hollywood ünlülerine ev sahipliği yapan Brentwood’da bu sayı 24

Şekil 2. Los Angeles County’nin en yoksul ve en zengin mahalleleri arasında COVID-19 pozitifliğinin değişimi (New York Times, 2021)

yetişkinde birdir (New York Times, 2021) (Şekil 2).

Kaliforniya’nın ilçelerini inceleyen bir başka çalışmada, yüksek işçi sıkıntısına sahip (yüksek işçi sıkıntısı; işçi sınıfının daha fazla oranda yaşadığı, geçim ücretinden daha az kazanan hane sayısı daha fazla olan ve daha fazla oranda eyalet ortalamasından daha fazla kişinin yaşadığı kalabalık hanelere sahip ilçeler olarak kabul edilmiş) 15 ilçeden 14’ünde COVID-19 pozitiflik oranı

tozları sarar; bu tozlar, özellikle taraklama odalarında çalışan işçilerde göğüs hastalıklarına neden olur...işçinin seçeneği yoktur. O hangi odada iş bulursa orada çalışmak zorundadır, göğsü dayanıklı olsun ya da olmasın. Bu tozu akciğerlerine çekmenin en yaygın sonucu kan tükürmek, gürültülü ve zorlayarak nefes almak, göğüs ağrıları, öksürme, uykusuzluk, kısacası astımdır, had safhada veremle son bulur.” İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu, Sol Yayınları Friedrich Engels. Syf: 229

²⁵ İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu, Sol Yayınları Friedrich Engels. Syf: 282

²⁶ Konut sorunu, Yordam Kitap Friedrich Engels. Syf: 39

%8’in üzerinde iken düşük işçi sıkıntısına sahip 37 ilçeden sadece ikisinde COVID-19 pozitiflik oranı %8’in üzerinde saptanmıştır (Flores ve Pandilla, 2020). Aynı çalışmanın sonuçlarına göre hanede yaşayan kişi sayısının artması, geçim ücretinin altındaki hanelerin yüzdesi ve COVID-19 pozitifliği arasında ileri düzeyde anlamlılık vardır.

ABD’nin Louisiana eyaletinde entegre bir sağlık sistemine kayıtlı 10 kişiden üçü siyah olmasına rağmen, COVID-19 nedeni hastaneye yatan her dört hastadan üçü ve COVID-19’dan ölen her 10 hastadan 7’si siyahtır. Çoklu değişkenli analizde siyah ırk ve düşük gelirli bir bölgede ikamet etmek hastalığa yakalanma açısından bağımsız risk faktörleri olarak saptanmıştır. Araştırmacılar sınıfsal ve klinik özelliklerdeki farklılıkları istatistiksel olarak düzelttikten sonra yaptıkları karşılaştırmada COVID-19 nedeni ölümün ırksal olarak farklılık göstermediğini bulmuşlardır (Price-Haywood ve ark., 2020). Bu sonuçtan yapılacak çıkarım sınıfsal eşitsizlik olmasaydı veya ortadan kaldırılsaydı siyahların (yani sınıfsal eşitsizliğe sahip olanların) daha çok ölmeyecekleridir.

Bu farklılığın sınıfsal farklılıktan değil etnisite ve ırk nedeni oluşabilecek genetik farklılıktan, biyolojik evrimsel değişiklikten kaynaklandığını belirtenler olabilir. Sosyal Darwinizm şeklinde tanımlanabilecek bu teori-nin doğru olması için zengin ve yoksul ilçede yaşayan aynı ırk/etnik kökenden kişilerin hastalanma ve ölüm oranlarının aynı olması gerekmektedir. Ancak ABD’de elde edilen veriler bu yaklaşımı çürütmekte ve esas nedeninin sınıfsal eşitsizlik olduğunu göstermektedir. Örneğin, New York’un en yoksul ilçesi Bronx’ta yaşayan bir beyazın en zengin ilçesi olan Manhattan’da yaşayan bir beyaza göre COVID-19’a yakalanma ihtimali 3 kat ve COVID-19 nedeni ölme ihtimali 2,7 kat fazladır. Bronx’ta yaşayan bir Asyalı’nın Manhattan’da yaşayan bir Asyalı’ya göre COVID-19’a yakalanma ihtimali 2,4 kat ve COVID-19 nedeni ölme ihtimali 2 kat fazladır. Bu oranlar siyahlar için sırasıyla 1,4 ve 1,3 kattır (Tablo 2).

Tablo 2. 2020 ile 2021 arasında COVID-19 ile ilişkili New York City ilçelerinde hastaneye yatış ve ölüm oranları (New York City belediyesi resmi internet sitesinden 23.05.2021 tarihinde indirilen veriler ile oluşturulmuştur.)

		Bronx	Manhattan
Sınıfsal durum	Hane halkı geliri, medyan, bin dolar	38	85
	Yoksulluk altında yaşayanlar, %	27,4	15,5
Farklı ırk / etnik-lerde 100 bin kişi başına COVID-19 nedeni hastaneye yatış, sayı	Asya / Pasifik Adalı	915	376
	Siyah / Afrikalı-Amerikalı	1.329	1.127
	Latin / Hispanik	1.193	920
	Beyaz	875	285

Farklı ırk / etniklerde 100 bin kişi başına onaylanmış COVID-19 nedenli ölüm, sayı	Asya / Pasifik Adalı	214	102
	Siyah / Afrikalı-Amerikalı	337	265
	Latin / Hispanik	324	229
	Beyaz	212	77

New York'ta COVID-19 ve de COVID-19 nedenli ölümlerin en az oranda olduğu en zengin ilçe Manhattan'ın mahallerini incelediğimizde ise sınıfsal farklılıkların ve bu farklılıkların sonuçlarının mahalle düzeyine kadar indiği görülmektedir. Manhattan'ın en yoksul/yoksun mahallerinden biri olan East Harlem'de (*yıllık ortalama gelir 34 bin dolar*) 100 bin kişi başına COVID-19 nedenli ölüm oranı en zengin mahallesi olan Murray Hill'e (*yıllık ortalama gelir 117 bin dolar*) göre 4,5 kat fazladır (453'e karşılık 102) (NYCH, 2021). İki mahalle arasında COVID-19'un olgu ölüm hızı da (case fatality rate-CFR) belirgin farklılık göstermiştir. CFR zengin mahallede %2,5 iken yoksul mahallede %6,4 olmuştur. Birbirine komşu olan bu iki mahallenin merkezleri arasındaki uzaklık sadece 4,5 kilometre iken COVID-19 nedenli ölümler arasında yaklaşık 2,5 kat fark oluşmuştur.

ABD'de yapılan bir başka çalışmada COVID-19'lu hastalarda uygulanan tedavi rejimlerinin de ırk ve etnik köken arasında farklılıklar içerdiği gösterilmiştir (Wiltz ve ark., 2022). Bu çalışmaya göre pozitif test sonucu olan hastalarda uygulanan monoklonal antikor tedavisi hastaların kritik bakım gereksinimlerini azaltırken ABD eski başkanı Donald Trump'ın tedavisinde kullanıldığı bildirilen⁽²⁷⁾ bu ilacın ırklar arasında aylık ortalama %22 ile %46 oranında eşitsiz uygulandığı saptanmıştır.

SARS-CoV-2 için toplum temelli şekilde test edilen geniş bir çocuk kohortundan elde edilen sonuçlar da toplumsal eşitsizliği ortaya koymaktadır (Goyal MK, ve ark., 2020). Bu çalışmaya göre en yüksek enfeksiyon yükünü gelir eşitsizliğinde en "dipte" yer alan ebeveyne sahip olan çocuklar taşımaktadır. En yüksek medyan aile gelirine sahip çocuklarla karşılaştırıldığında, en düşük medyan aile gelirine sahip çocuklarda COVID-19 görülme sıklığı 4 kat daha fazla saptanmıştır. Yukarıda da birçok kez dile getirdiğimiz gibi iki asır öncesindeki durum bugün ile benzerdir (Engels, 1997: 166)⁽²⁸⁾.

Görüldüğü gibi sınıflı toplumların hepsinde açıkça bir toplumsal savaş kol gezmektedir. Engels'in tartıştığı bu "toplumsal savaş"⁽²⁹⁾ kavramı, yoksulları kapitalizmin

harcanabilir kurbanları olarak görür (Engels, 1997: 54). Ancak bu istenmeyen bir durum değildir; kasıtlıdır. Çünkü toplum bu tür koşulların işçilerin sağlığı ve yaşamı için ne kadar zararlı olduğunu bilir ama yine de bu koşulları iyileştirmek için hiçbir şey yapmaz. Eylemlerinin sonuçlarını bilir.

Bu toplumsal savaşın yüzyıllardır devam ettiği bilinmektedir. Paris şehri özelinde yayımlanan bir çalışmada 303 sınıfsal/sosyoekonomik gösterge incelenmiş ve bunların COVID-19 nedenli hastaneye yatış riski ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Düşük gelire sahip olma, vasıfsız işçi olma, düşük kirali evlerde oturma gibi sınıfsal göstergeler COVID-19 nedenli hastaneye yatış açısından riskli bulunmuştur. Genel olarak, hastaneye kaldırılan COVID-19 vakalarının %86'sı en yoksun %45 bölgede meydana gelmiştir (Jannot ve ark., 2021). Paris'te toplumcu hekim Louis René Villerme'nin Paris mahallerinde yaptığı çalışmalar ile "hastalıklar değil, eşitsizlikler öldürür" gerçeğini kanıtlarıyla gözler önüne sermesinin üzerinden neredeyse iki yüz yıl geçtikten sonra bile benzer sonuçlara ulaşılmış olması toplumsal savaşın yüzyıllardır devam ettiğinin göstergesidir (Çıtak, 2021a). 2021'de yapılan çalışmada düşük gelirli olanların yaşadıkları bölgeler ile Villerme'nin 1830 yılında düşük vergi indeksine sahip olup diğer mahallelere göre daha çok ölenlerin yaşadıkları bölgeler neredeyse aynıdır.

Toplumsal eşitsizliğin görülmediği veya daha az görüldüğü ülkelerde toplumsal eşitsizliğin her geçen yıl arttığı ülkelere göre hem COVID-19 nedenli ölümler hem de pandemi dönemindeki aşırı ölümler daha az görülmüştür. Yirmi iki OECD ülkesinde dokuz aylık periyodu inceleyen bir çalışmaya göre eşitsizlik her yaş grubunda COVID-19 mortalitesi ile anlamlı ve pozitif bir şekilde ilişkilidir (Sepulveda ve Brooker, 2021). Eşitsizliğin kök saldırdığı ABD ile sosyalist Küba'yı pandemi dönemi ölümleri açısından karşılaştıran bir başka çalışmaya göre ise 15 Temmuz 2021'e kadar ABD'de kümülatif COVID-19 vaka oranı Küba'nınkinden 4 kat daha fazla iken ABD'de hem kümülatif COVID-19 nedenli ölüm oranı hem de kümülatif aşırı ölüm oranı yaklaşık 12 kat daha yüksektir (Powell ve ark., 2021).

İŞÇİ SINIFI MAHALLELERİNİN "BELA MERKEZİ" HALİNE GELMESİ

Pandeminin ilk günlerinde New York ile ilgili çıkan bir haber Engels'in *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* kitabında belirttiği kenar mahalle evlerinin her birinin salgın nedeniyle bir "bela merkezi"⁽³⁰⁾ haline gelmesinin

27 <https://www.science.org/content/article/heres-what-known-about-president-donald-trump-s-covid-19-treatment> Son erişim tarihi: 01.02.2022

28 "Ölüm oranının bu kadar yüksek olması, başlıca, işçi sınıfında küçük çocuk ölümlerinin çok fazla olmasından ileri geliyor.... işçi sınıfı çocuklarının yüzde 57'sinin beş yaşına gelmeden ölmesine karşılık üst sınıflardan çocuklar arasında bu oranın yüzde 20 olması..." *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels Syf: 166

29 "Toplumsal savaş, herkesin herkese karşı savaşımı da bu yüzden, burada açıkça ortaya dökülmüş bulunuyor. Stirner'in son kitabındaki gibi, insanlar birbirlerini yalnızca yararlı nesneler gibi görüyorlar; her biri ötekini sömü-

rüyor ve sonuç şu ki, güçlü, güçsüzü ayağının altında eziyor, ve güçlü bir avuç kişi, kapitalistler, her şeye kendileri için el koyuyorlar, zayıf çoğunluğa, yoksullara, varlığını sürdürmesi için pek az şey kalıyor." *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels Syf:54

30 Salgın yaklaşırken kentteki burjuvazi yaygın bir terör duygusu sarmıştı. İnsanlar, yoksulun sağlık yoksunu evlerini anımsadılar ve bu kenar mahalle evlerinin her birinin bir bela merkezi haline gelmesinin ve oradan mülk sahibi sınıfın evlerini de sıraya dizip yıkımı her yöne doğru yaymasının kaçınılmaz kesinliğini düşünerek tir tir titrer oldular." *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels. Syf: 116

burjuvaziyi nasıl korkuttuğuna benzer bir durumu ortaya koymuştur (Engels, 1997: 116). Bu habere göre New York COVID-19 krizinin merkezi haline geldikçe, özellikle zengin olanlar New York dışındaki küçük kasabalardaki ikinci evlerine kaçmışlar, ancak hastalığı yayma potansiyeline sahip oldukları için oradaki yerli zenginler tarafından düşmanlık ve korku ile karşılanmışlardı (*The Guardian*, 2020). Büyük şehirlerden kaçış şeklindeki benzer bir durum hatırlanacağı gibi ülkemizde uygulanan 17 günlük kapanmada da yaşanmıştı (BBC, 2021). 19. yüzyılın Manchester'ındaki burjuvazi temiz havayı solumak için kırsal bölgeye çekilirken³¹, benzer şekilde bugünün zengin şehirliilerinin çoğu koronavirüsten kaçınmak için şehirden kaçmışlardır (Engels, 1997: 96).

Burjuvazinin pandemi döneminde gittiği temiz havayı soluyan bölgeler ile işçi sınıfının daha çok yaşadığı hava kirliliğinin daha çok olduğu bölgeler karşılaştırıldığında PM_{2.5} düzeyindeki her 1m³'lük artışın COVID-19 vakalarında %12'lik artışa yol açtığı saptanmıştır (Travaglio ve ark., 2021). Aynı çalışmada fosil yakıtları, yani gaz, kömür ve yağların yanması sonucunda ortaya çıkan azot oksit ve nitrojen dioksit seviyeleri, COVID-19'un enfektivitesi (odds ratio: 1,020) ve mortalitesindeki (odds ratio: 1,015) artışla önemli ölçüde ilişkili bulunmuştur. Ülkemizden yapılan bir çalışmada da COVID-19 mortalite oranı ile hava kirliliği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Aykaç ve Etiler, 2021). Hava kirliliğinin daha çok olduğu yerler tabi ki de burjuvazinin ev yapmadığı yerlerdir ve tüm pis havayı emekçiler kendi başlarına solumaktadırlar (Engels, 1997: 111, Engels, 2020, 57)³²(33).

TÜRKİYE'DE İŞÇİ SINIFININ DURUMU

Ülkemizde yapılan çalışmalar ve yayımlanan raporlarda COVID-19'un sınıfsallığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Hastaların ve ölümlerin en çok görüldüğü İstanbul'un birbirine komşu semtleri Hayat Eve Sığar (HES) uygulaması kullanılarak incelendiğinde semtler arası sınıf farkının COVID-19'a yakalanma açısından belirgin fark oluşturduğu görülmektedir. Sık yerleşimli binalarda yaşayan düşük gelirli sınıfın bulunduğu yer-

ler "yüksek riskli bölge" olarak görülmekteyken ferah sitelerde yaşayan yüksek gelirli sınıfın yer aldığı yerler "en düşük riskli bölge" olarak görülmektedir (Odman ve Tülek, 2020).

Pandemi döneminde sıkça dile getirilen "hijyenine dikkat et" uyarılarının nasıl karşılık bulduğunu incelemesi aslında evde kalamayanların kimler olduğunu ortaya koymuştur. İstanbul'daki yoksul semtlerde pandemi döneminde su kullanımında ciddi bir artış olmazken varsıl olan semtlerde ciddi bir artış olduğu görülmüştür (Pala, 2021). Bunun nedeni evde kalamayan emekçi sınıfının oturduğu semtlerde evde kalma süresinin pandemi öncesindeki döneme göre değişmemesi, ancak evde kalabilen varislerin yaşadığı semtlerde evde kalma süresinin pandemi öncesine göre artması olarak kabul edilebilir.

İstanbul'un ilçelerini sosyoekonomik düzeye göre gruplandıran bir çalışmaya göre en zengin grupta yer alan bölgelerde yaşayan 65 yaş üstü kişiler arasında COVID-19 nedeniyle ölüm oranı yoksul ve çok yoksul bölgelerde yaşayan 65 yaş üstü kişiler arasında COVID-19 nedeniyle ölüm oranının neredeyse yarısıdır (Aykaç ve Etiler, 2021).

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi'nin (DİSK-AR) raporlarına göre işçiler arasında COVID-19 pozitifliği sıklığı gerek genel nüfusa göre gerekse çalışma çağındaki nüfusa göre oldukça yüksektir (en az 3,2 kat) (DİSK, 2020). Birleşik Maden-İş Sendikası'nın Kasım 2020'de yayımladığı rapora göre de sendikanın toplu sözleşme kapsamındaki işyerlerinde çalışan işçi sınıfı genel nüfusa göre 5 kat daha fazla COVID-19'a yakalanmıştır (BİSAM, 2020). Ocak 2021'de yapılan bir açıklamaya göre pandemi döneminde İETT personelinin %19'u COVID-19'a yakalanmıştı (İETT, 2021). Resmi verilere göre aynı dönemde tüm ülkedeki nüfusun %2,8'i COVID-19'a yakalanmıştı.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) Meclisi'nin 2020 yılı İş Cinayetleri raporuna göre COVID-19 nedeniyle ölümler iş cinayetlerini %30 oranında artırmıştır (İSİG, 2021). İSİG'in 2021 yılı İş Cinayetleri raporuna göre de 2021'de 2.170 işçi iş cinayetlerinde hayatını kaybederken bu cinayetlerdeki en yüksek oran %29 ile COVID-19 kaynaklıdır (İSİG, 2022). Ülkemizdeki verilerden de anlaşılacağı üzere işçi sınıfı, pandemi döneminde sanki bir bilgisayar oyunundaymış gibi tabiri caizse avlanmışlardır (Engels, 1997: 132)³⁴.

SONUÇ

Burjuvazi ve onun yancılarını pandemide toplumsal cinayet işlemekle suçlayabiliriz. Kapitalist düzen pandemiden önce ve salgın boyunca emekçileri yaşamın ge-

31 Üst burjuvazi Chorlton'da ve Ardwick'de ya da Cheetham Hill'in rüzgarlı tepelerinde, Broughton'da ve Pendleton'da yani daha uzak yerlerde, bahçeli, villa tipi rahat ve hoş evlerde, kır havasını içlerine çekerek özgürce yaşarlar." *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels. Syf: 96

32 "Ara sıra bir salgın hastalık tehdidi başgösterdiğinde, sağlık polisinin o zamana kadar uykuya yatan vicdanı bir parça insafa geliyor; işçi mahallerine denetim akınları yapıyor; örneğin Oldham yolu yakınında birçok sokakta olduğu gibi ev dizileri ve bodrum katları mühürleniyor; ama bu da pek uzun sürmüyor; kullanılamaz denen: kulübelerde oturacak birileri, gene kısa sürede bulunuyor; sahipleri, bu evleri kiraya vererek daha da fazla para kazanıyorlar ve sağlık polisi de daha uzunca bir süre ortalarda görünmüyor. Manchester'ın bu doğu ve kuzeydoğu bölgeleri, burjuvazinin ev yapmadığı yerlerdir; çünkü yılın on-on bir ayı boyunca batı ve güneybatı rüzgarları, tüm fabrikaların dumanını buraya üfler ve o havayı da emekçiler kendi başlarına soluyabilirler." *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels. Syf:111

33 "Kolera, tifüs, tifo, çiçek ve başka korkunç hastalıklar işçi semtlerinin pis havasına ve zehirli sularına mikroplarını saçar; buralarda neredeyse hiçbir zaman tümüyle yok olmazlar, koşullar izin verir vermez salgın hastalıklara dönüşürler." *Konut Sorunu*, Yordam Kitap Friedrich Engels. Syf:57

34 "Ruhsal durumlarında çok heyecan yaratıcı değişikliklerle yüz yüzedirler; umut ve korku arasında en şiddetli dalgalanmalarla karşı karşıyadırlar; av hayvanı gibi avlanırlar ve bir parça huzur içinde yaşayıp hayatın tadını çıkarmalarına izin verilmez." *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels Syf:132

reklerinden yoksun bıraktığı, içinde yaşayamayacakları konumlara soktuğu için ve pandemi döneminde hastalık ve ölüm gelinceye dek o koşullarda kalmaya elindeki güçle zorladığı için cinayetten suçludur. Bu cinayet pandemiden önce de var olsa da, COVID-19 bu suçu daha belirgin hale getirmiştir.

Egemen sınıf bu cinayetin sorumluluğunu taşımaktadır. Ancak bu sorumluluğu kabul etmeyeceği de açıktır. Bu nedenle burjuvazinin yapabileceği seçim tektir; ya yarınlamayacağı cinayet suçlaması altında ve o suçlamaya karşın egemenliğini sürdürür ya da işçi sınıfı lehine iktidardan vazgeçer (Engels, 1997: 168)^[36]. Şu ana dek birinci yolu seçmiştir. Bundan sonra da ikinci yolu kendiliğinden seçmeyeceği kesindir.

Bu nedenle işçi sınıfı için ilk öncelik eşit ve sınıfsız toplum için örgütlü mücadeledir. Ancak burada bahsedilen eşitlik burjuvazi ile ortaya çıkan modern eşitlik değil, toplumsal eşitliktir ve bunun temel koşulu sömürünün ortadan kaldırılması ve sınıfsız bir toplum yaratılmasıdır. Ancak eşitlik talebi yalnızca görünüşte devlet alanında ve de sınıf ayrıcalıklarının kaldırılmasıyla sınırlı kalmamalı ekonomik ve toplumsal eşitlik talebi, yani gerçek içeriği ile sınıfların kaldırılması talebi, olmalıdır ve bundan öte her eşitlik istemi doğru değildir (Engels, 2003: 134)^[34].

Kârını maksimize etmek isteyen sınıflı üretim tarzının sebebi olduğu üretim ilişkilerindeki bozulma toplumsal eşitsizlikleri ortaya çıkardığından bu durum hem salgının nedeni hem de sonuçlarına etki eden en önemli faktör olmuştur. Bu nedenle COVID-19 salgınına karşı mücadele sınıfsız toplum için ortaklaşa verilen mücadeleden ayrılmamalı, kapitalizmin neden olduğu eşitsizliklerin giderilmesi çabasıyla birlikte ele alınmalı ve üretim araçlarının özel mülkiyetine son vermeyi öngören bir perspektife bağlanmalıdır. Kapitalist üretim tarzı var olduğu sürece, işçilerin kaderini ilgilendiren herhangi bir toplumsal sorunu tek başına çözmek istemek budalalıktır. Çözüm, kapitalist üretim tarzının ortadan kaldırılmasında, tüm geçim ve emek araçlarına işçi sınıfının kendisi tarafından el koyulmasında yatıyor^[37].

Hem yazı içinde sıkça Engels'e başvurduğumuz için hem de yazıya Engels'in burjuvaziyi suçlayan cümleleri ile başladığımız için son cümleyi ona bırakmak doğru olacaktır;

İşçi seçimini yapmalıdır; ya kaderine razı olmalıdır, 'iyi' bir işçi haline gelmeli, burjuvazinin çıkarlarını "sadakatle" gözetmelidir, ki böyle bir durumda kesinlikle bir hayvan haline gelir; ya da isyan etmeli, insanlığı için sonuna kadar savaşmalıdır, bunu da ancak burjuvaziye kar-

sı savaşarak yapabilir (Engels, 1997: 180)^[38].

KAYNAKLAR

- Abbasi, K. (2021). Covid-19: Social murder, they wrote-elected, unaccountable, and unrepentant. *BMJ*, Feb 3, 372:n314.
- Aykaç, N., Etiler, N. (2021). COVID-19 mortality in Istanbul in association with air pollution and socioeconomic status: an ecological study. *Environ Sci Pollut Res Int*. 2021 Sep 30, 1–9. doi: 10.1007/s11356-021-16624-1. Epub ahead of print. PMID: 34590232; PMCID: PMC8480998.
- BBC (2021). *Tam kapanma öncesi sahil beldeleri ve yazlık bölgelerin nüfusu büyük oranda arttı*. <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-56923926>
- Birleşik Metal İş Sendikası Sınıf Araştırmaları Merkezi (BİSAM). (2020). *Metal sektöründe salgın raporu*. Erişim tarihi 22.02.2021 http://www.birlesik-metalis.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklamasi/1603-metal-sektorunde-salgin-ciddi-boyutlara-ulasti#_edn1
- Çıtak, N. (2020). COVID-19 ve Sınıfsal Eşitsizlik. Elbek, O. (Ed.), *TTB COVID-19 pandemisi 6. Ay değerlendirme raporu*. Erişim tarihi: 27.01.2021 <https://www.ttb.org.tr/745yi8s> İstanbul, TTB yayınları.
- Çıtak, N. (2021a). Toplumsal eşitsizlikler ve COVID-19. *Toplum ve Hekim*, TTB Yayın 36(3); 198-217
- Çıtak, N. (2021b). Pandeminin Bir Yıllık Değerlendirmesi: "Bilim Yeterli Değildir!". *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 4(1); 3-6.
- Engels, F. (1997). *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*. Çeviri: Yurdakul Fincancı. Sol Yayınları. Ankara.
- Engels, F. (2003). *Anti-Dühring*. Çeviri: Kenan Somer, Eriş Yayınları, Üçüncü Baskı.
- Engels, F. (2020). *Konut Sorunu*. Çeviri: Erkin Özalp, Yordam Kitap, İstanbul
- Flores, E.O., Padilla, A. (2020). Hidden Threat: California COVID-19 Surges and Worker Distress. *Community and Labor Center at the University of California Merced*. https://clc.ucmerced.edu.672elmp01.blackmesh.com/sites/clc.ucmerced.edu/files/page/documents/hidden_threat_july_12.pdf
- İETT (2021). İETT'de Covid-19 Sayıları. Erişim tarihi: 19.01.2022 <https://iETT.istanbul/tr/main/news/iETTde-covid-19-sayilari/2438>
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) Meclisi web sayfası (2021). *2020 Yılı İş Cinayetleri Raporu*. Erişim tarihi 13.01.2022 <http://isigmeclisi.org/20608-2020-is-cinayetleri-raporu>
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) Meclisi web sayfası (2022). *2021 Yılı İş Cinayetleri Raporu*. Erişim tarihi 13.01.2022 <https://isigmeclisi.org/20722-2021-yilinda-en-az-2170-isci-is-cinayetlerinde-hayatini-kaybetti>
- Goyal, M.K., Simpson, J.N., Boyle, M.D., Badolato, G.M., Delaney, M., McCarter, R., Cora-Bramble, D. (2020). Racial and/or Ethnic and Socioeconomic Disparities of SARS-CoV-2 Infection Among Children. *Pediatrics* Oct;146(4):e2020009951. doi: 10.1542/peds.2020-009951
- Jannot, A., Countouris, H., Van Straaten, A. AP-HP/Universities/Inserm COVID-19 research collaboration ve ark. (2021). Low-income neighbourhood was a key determinant of severe COVID-19 incidence during the first wave of the epidemic in Paris. *J Epidemiol Community Health*;75,1143-1146.
- Marx, K., Engels, F. (2014). *Komünist manifesto*. Çev. Satılgan N, Ağaoğlu T. Yordam Kitap, İkinci baskı, İstanbul
- Mathur, R., Rentsch, C.T., Morton, C.E. ve ark. (2021). Ethnic differences in SARS-CoV-2 infection and COVID-19-related hospitalisation, intensive care unit admission, and death in 17 million adults in England: an observational cohort study using the OpenSAFELY platform. *Lancet*, 2021 May 8, 397(10286):1711-1724. doi: 10.1016/S0140-6736(21)00634-6.
- McCartney, G., Leyland, A.H., Watsh, D., Dundas, R. (2020). Scaling COVID-19 against inequalities: should the policy response consistently match the mortality challenge? <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.05.04.20090761v1>
- New York City Department of Health and Mental Hygiene (NYCHM) web sayfası (2021). *COVID-19 Data: Neighborhood Profiles - NYC Health* Erişim tarihi 22.02.2021
- New York Times (2021). *In Los Angeles, the Virus Is Pummeling Those Who Can*
- 38 *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels Syf: 180

35 *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları Friedrich Engels Syf: 168

36 *Anti-Dühring*, Eriş Yayınları Friedrich Engels Syf:134

37 *Konut Sorunu*, Yordam Kitap Friedrich Engels Syf: 102

Least Afford to Fall Ill. <https://www.nytimes.com/interactive/2021/01/29/us/los-angeles-county-covid-rates.html>

Odman, A., Tülek, M. (2020). COVID-19 ve Sınıfsal Eşitsizlik. Elbek, O. (Ed.), *TTB COVID-19 pandemisi 6. Ay değerlendirme raporu*. Erişim tarihi: 22.02.2021 https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part60.pdf İstanbul, TTB yayınları.

Office for National Statistics web sayfası (2020). *Deaths involving COVID-19 by local area and socioeconomic deprivation: deaths occurring between 1 March and 31 July 2020*. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/bulletins/deathsinvolvingcovid19bylocalareasanddeprivation/deathsoccurringbetween1marchand31july2020>

Office for National Statistics web sayfası (2021). *Coronavirus (COVID-19) Infection Survey: characteristics of people testing positive for COVID-19 in counties of the UK*. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/conditionsanddiseases/articles/coronaviruscovid19infectionsinthecommunityinengland/characteristicsofpeopletestingpositiveforcovid19incountriesoftheuk5may2021>

Pala, K. (2021). 56. UPK Açılış Konferansı: "Yoksulluk, Yoksunluk ve Sağlık". Erişim tarihi 23.02.2021 <https://tpdegitim.psikiyatri.org.tr/56upkacilis.aspx>

Powell, M.A., Erwin, P.C., Bermejo, P.M. (2021). Comparing the COVID-19 Responses in Cuba and the United States. *American Journal of Public Health* 111, 2186_2193, <https://doi.org/10.2105/AJPH.2021.306526>

Price-Haywood, E.G., Burton, J., Fort, D., Seoane, L. (2020). Hospitalization and Mortality among Black Patients and White Patients with Covid-19. *N Engl J Med*. Jun 25;382(26):2534-2543. doi: 10.1056/NEJMs2011686

Sedim, J. (2020). COVID-19 as Social Murder, putting capitalism on trial. <https://spectrejournal.com/covid-19-as-social-murder/>

Sepulveda, E.R., Brooker, A.S. (2021). Income inequality and COVID-19 mortality: Age-stratified analysis of 22 OECD countries. *SSM Popul Health*, Aug 26;16:100904. doi: 10.1016/j.ssmph.2021.100904

The Guardian (2020). *New Yorkers fleeing city face fear and hostility from upstate neighbors*. <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/02/new-yorkers-fleeing-city-cononavirus-fear-hostility-upstate-neighbors>

Travaglio, M., Yu, Y., Popovic, R., Selley, L., Leal, N.S., Martins LM. (2021). Links between air pollution and COVID-19 in England. *Environ Pollut. Jan 1;268(Pt A):115859*. doi: 10.1016/j.envpol.2020.115859

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi (DİSK-AR) raporu. (2020). *COVID-19 işçileri nasıl etkiledi?* DİSK yayınları No:81, İstanbul. Erişim tarihi 19.01.2022 <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/DISK-COVID-19-Alan-Arast%C4%B1rmas%C4%B1-Rapor-8-7-2020.pdf>

Wiltz, J.L., Feehan, A.K., Molinari, N.M. ve ark. (2022). Racial and Ethnic Disparities in Receipt of Medications for Treatment of COVID-19 — United States, March 2020–August 2021. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep*. ePub: 14 January 2022. DOI: <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm7103e1>